

Munich Personal RePEc Archive

**"Purchase" of insurance experience under
§ 9, para. 2-9 of the transitional and final
provisions of the Code of social security**

,

(New Bulgarian University - Sofia)

2010

Online at <https://mpa.ub.uni-muenchen.de/107407/>
MPRA Paper No. 107407, posted 10 May 2021 04:48 UTC

„ОТКУПУВАНЕ” НА ОСИГУРИТЕЛЕН СТАЖ ПО РЕДА НА § 9, АЛ. 2-9 ОТ ПРЕХОДНИТЕ И ЗАКЛЮЧИТЕЛНИТЕ РАЗПОРЕДБИ НА КОДЕКСА ЗА СОЦИАЛНО ОСИГУРЯВАНЕ

гл. ас. д-р Ивайло Иванов Стайков, Нов български университет

Още с приемането на Кодекса за социално осигуряване (КСО) в края на 1999 г. (с тогавашно наименование Кодекс за задължително обществено осигуряване) се създаде една оригинална правна уредба за „откупуване” на осигурителен стаж за минало време. [1] През годините тази уредба претърпя няколко изменения преди всичко в посока на нейното обогатяване. Предпоставките и редът за откупуване на осигурителен стаж и зачитането му с оглед придобиване право на пенсия е регламентиран в § 9, ал. 2-9 от Преходните и заключителни разпоредби (ПЗР) на КСО и в чл. 45 и 45а от Наредбата за пенсиите и осигурителния стаж (НПОС).

Необходимо е да се отбележи, че терминът „откупуване” не е легален. Той се утвърди в говоримия език и сега е широко използван, вкл. и в научната литература и съдебната практика. Терминът носи и голяма степен на условност, за което ще стане въпрос по-долу в текста, и затова неслучайно е поставен в кавички.

Откупуването на осигурителен стаж е допустимо за две категории лица: 1. лица, които са завършили висше или съществуващото в миналото (до приемането на Закона за висшето образование от 1995 г.) полувисше образование – учителски институти за прогимназиални учители, жп институт – до преобразуването му във висше училище и др. подобни; 2. лица, навършили възрастта за пенсиониране по чл. 68, ал. 1 и 2 КСО, на които не достигат до 5 години осигурителен стаж за придобиване на право на пенсия за осигурителен стаж и възраст.

Следователно законът регламентира две отделни хипотези на откупуване на осигурителен стаж – първата е по § 9, ал. 2, а втората по § 9, ал. 3-6 ПЗР КСО. Те се различават по законовите предпоставки за възникване на правото на откупуване и по отношение на лицата, спрямо които е допустимо откупуването. Правната уредба съдържа и общи правила, които са приложими и за двете хипотези на откупуване. При внимателен анализ на правната уредба, въз основа на логическото тълкуване на § 9, ал. 8 ПЗР КСО, се извежда изводът, че всъщност законът регламентира и трета хипотеза на откупуване, която е своеобразно съчетание между първите две.

Откупуване на осигурителен стаж от лица, завършили висше или полувисше образование

Съгласно § 9, ал. 2 ПЗР КСО за осигурителен стаж при пенсиониране се зачита времето на обучение на лицата, завършили висше или полувисше

образование, ако внесат за своя сметка осигурителни вноски, изчислени върху минималния осигурителен доход за самоосигуряващите се лица, определен със Закона за бюджета на държавното обществено осигуряване (ЗБДОО) към датата на внасянето на вноските. Осигурителният стаж се зачита за времето, за което са внесени вноските, но за не повече от срока на обучение, предвиден по учебния план за завършената специалност. Подзаконовата правна уредба се съдържа в чл. 45 НПОС.

Откупеният осигурителен стаж по реда на § 9, ал. 2 ПЗР КСО може да се използва за придобиване право за отпускане на всички видове пенсии за трудова дейност (т.нар. контрибутивни пенсии). В този смисъл има и съдебна практика – вж. напр. реш. № 6379 от 21.06.2007 г. на ВАС-VI-то отд. по адм. дело № 1713 от 2007 г. във връзка с откупуване на осигурителен стаж с оглед придобиване на право на лична пенсия за инвалидност поради общо заболяване. [2]

До 20 декември 2005 г. лицата, пожелали да откупят осигурителен стаж по този ред, внасяха осигурителни вноски за периода на обучението, изчислени върху минималната работна заплата към датата на внасяне на вноските. След тази дата, с промяната на § 9, ал. 2 ПЗР КСО (ДВ, бр. 102 от 2005 г.), осигурителните вноски се внасят върху минималния месечен осигурителен доход, определен за самоосигуряващите се лица със ЗБДОО. Вноските се внасят по банков път по сметките на териториалните дирекции на НАП за внасяне на осигурителни вноски за ДОО.

Времето на обучение се зачита за осигурителен стаж от трета категория труд (чл. 45, ал. 1, изр. 1 НПОС). То се установява с диплома за завършено висше или полувисше образование, а в случаите, при които се закупува целия период на обучение, е необходимо да се представи и служебна бележка от съответното учебно заведение, с която се удостоверява срока на обучението (чл. 45, ал. 1, изр. 2 НПОС).

Откупеният осигурителен стаж се заверява в удостоверение за зачетен осигурителен стаж образец УП-16. Удостоверението се издава и заверява от контролните органи в ТП на НОИ. За издаване на удостоверението в ТП на НОИ се представят следните документи:

- платежен документ за внесените осигурителни вноски;
- диплома за завършено висше или полувисше образование;
- служебна бележка от съответното учебно заведение, удостоверяваща срока на обучение по завършената специалност, когато се откупува целия период на обучение. В служебната бележка задължително трябва да са посочени началната и крайната дата на периода на обучение.

Удостоверението обр. УП-16 се издава и заверява след извършване на проверка дали внесената сума съответства на периода, за който се внася. В удостоверението се записва периода (периодите), който се зачита за осигурителен стаж. Удостоверението се прилага към другите документи при подаване на заявление за отпускане на пенсия. Поради това, че с него се установява стаж,

който се зачита само при пенсиониране, след ползването му се съхранява в пенсионното досие на лицето. [3]

Откупуване на осигурителен стаж с оглед придобиване на право на пенсия от лица, навършили изискуемата по закон пенсионна възраст

След 20 декември 2005 г. в КСО се създаде възможност да откупват осигурителен стаж и лицата, които нямат завършено висше или полувисше образование. Редът за откупуване на осигурителния стаж е регламентиран в § 9, ал. 3-6 ПЗР КСО и в чл. 45а НПОС.

Съгласно § 9, ал. 3 ПЗР КСО за осигурителен стаж при пенсиониране се зачита и времето, за което лицата са навършили възрастта по чл. 68, ал. 1 и 2, но на които не им достигат до 5 години осигурителен стаж за придобиване право на пенсия и са внесени осигурителни вноски, изчислени върху минималния осигурителен доход за самоосигуряващите се лица, определен със ЗБДОО към датата на внасянето на вноските, ако това време не се зачита за осигурителен стаж на друго основание по КСО.

Откупеният осигурителен стаж по реда на § 9, ал. 3 ПЗР КСО се зачита от трета категория труд и може да послужи само за придобиване на право на лична пенсия за осигурителен стаж и възраст по чл. 68, ал. 1 и 2 КСО (чл. 45а, ал. 1 НПОС). Това е и една от съществените разлики между правата по ал. 2 и ал. 3 на § 9 ПЗР КСО.

При откупуване на осигурителен стаж по реда на тази разпоредба лицата трябва да отговарят на следните условия (фактически състав за възникване на правото на откупуване):

1. да са навършили възрастта по чл. 68, ал. 1 и 2 КСО;

2. да не им достигат до 5 години осигурителен стаж за придобиване право на пенсия. Необходимо е да се отбележи, че става въпрос за недостигащи 5 години осигурителен стаж, а не за 5 календарни години. Съгласно чл. 38, ал. 12 НПОС една година осигурителен стаж се зачита, когато са зачетени за осигурителен стаж 12 месеца. Следователно на лицето следва да не достигат 60 месеца осигурителен стаж (5 x 12).

Двете предпоставки трябва да са кумулативно дадени.

Право на пенсия за осигурителен стаж и възраст (съкр. ПОСВ) придобиват през 2010 г. жените, които са навършили възраст 60 години и имат сбор от осигурителния стаж и възрастта 94 и мъжете – навършили 63 години и сбор от осигурителния стаж и възрастта 100.

От логическото тълкуване на § 9, ал. 3 ПЗР КСО се извеждат няколко важни правни извода:

– разпоредбата е неприложима спрямо лица, на които не достигат повече от 5 години осигурителен стаж.

– от тази разпоредба не могат да се възползват учителите, които искат да се пенсионира на по-ранна възраст по условията на § 5, ал. 1 ПЗР КСО, както и

лицата, които са работили при условията на първа и втора категория труд и искат да се пенсионират по § 4 ПЗР КСО. По такъв казус се е произнасяла и съдебната практика – вж. напр. реш. № 1775 от 20.02.2007 г. на ВАС-VI отд. по адм. дело № 10179 от 2006 г. [4]

– по този ред не може да се откупува осигурителен стаж за придобиване на право на контрибутивни пенсии за инвалидност – пенсия за инвалидност поради общо заболяване (чл. 74-77 КСО) и пенсия за инвалидност поради трудова злополука и професионална болест (чл. 78-79 КСО).

– разпоредбата не може да се ползва и от наследниците на лица, навършили възрастта по чл. 68, ал. 1 и 2 КСО, на които не е достигал до 5 години осигурителен стаж за придобиване право на лична пенсия. Правото за откупуване на осигурителен стаж в тази хипотеза е лично и не може да се използва за придобиване на право на наследствена пенсия (чл. 80-83 КСО).

– тази разпоредба е неприложима и спрямо всички видове пенсии, несвързани с трудовата дейност (т.нар. неконтрибутивни пенсии) по раздел IV на глава VI на част първа от КСО. [5]

– не може да бъде откупен осигурителен стаж за период, по-дълъг от необходимия за придобиване на правото на пенсия за осигурителен стаж и възраст.

От граматическото и логическото тълкуване на § 9, ал. 3 ПЗР КСО следва, че разпоредбата е относима само за придобиване на право на т.нар. пълна пенсия за осигурителен стаж и възраст по чл. 68, ал. 1 и 2 КСО. Последната разпоредба на кодекса изрично е посочена в § 9, ал. 3 ПЗР КСО. По този ред не може да се откупува осигурителен стаж за придобиване на право на т.нар. ПОСВ в намален размер по чл. 68, ал. 4 КСО. Вярно е, че в чл. 45а, ал. 1 НПОС е посочено, че цит. времето, за което са внесени осигурителни вноски на основание § 9, ал. 3 ПЗР КСО, се зачита за осигурителен стаж от трета категория само във връзка с придобиване право на лична пенсия за осигурителен стаж и възраст по чл. 68 КСО, т.е. без да се конкретизират алинеите на чл. 68 КСО. Предвид на това, че в кодекса изрично се посочва, че става въпрос за „възрастта по чл. 68, ал. 1 и 2 КСО”, която към днешна дата е 60 години за жените и 63 години за мъжете (т.е. е диференцирана по пола на лицата), то следва да се приеме че НПОС като подзаконов нормативен акт недопустимо разширява приложното поле на законовата разпоредба. Възрастта по чл. 68, ал. 4 КСО е 65 години, като при това няма разграничение по признака „пол” на лицата. Поради това не може да се приеме за правилно становището на осигурителния орган НОИ, отразено в т. 9 от писмо-указаня № 91-01-137 от 22.06.2006 г. относно измененията и допълненията в Наредбата за пенсиите и осигурителния стаж, направени с ПМС № 127 от 2.06.2006 г. – „лицата, които желаят да се пенсионират по реда на чл. 68, ал. 4 КСО, също могат да внесат осигурителни вноски на основание § 9, ал. 3 ПЗР КСО за недостигащия им до 5 години осигурителен стаж, ако отговарят на останалите условия за пенсиониране по тази разпоредба – да имат 12 години

действителен стаж и навършена 65-годишна възраст. Изискването за положен действителен стаж 12 години налага извода, че тези лица не могат да откупват повече от 3 години недостигащ осигурителен стаж. В случай, че желаят разсрочено плащане на осигурителните вноски, погасителният срок може да бъде до 5 години, както предвижда разпоредбата на § 9, ал. 4, т. 2 ПЗР КСО”. С цит. указания се изменят указанията, дадени с т. 4 от писмо № 91-01-6 от 10.01.2006 г. на ГД "Пенсии" и ГД "ОВКО" на НОИ, съгласно които „лицата, които желаят да се пенсионират по реда на чл. 68, ал. 4 КСО, нямат право да внасят осигурителни вноски за недостигащ осигурителен стаж с цел придобиване право на пенсия. В случаите, в които такива лица са внесли вноски по реда на § 9, ал. 3 ПЗР КСО, те следва да се считат за неоснователно внесени и подлежат на възстановяване при поискване от лицата, които са ги внесли”. Старото указание трябва да се приеме за правилното тълкуване на разпоредбата на § 9, ал. 3 ПЗР КСО, дори и след последващото приемане на чл. 45а НПОС и по-конкретно на постановеното в неговата ал. 1. Съзнавам, че предложеното тълкуване относно приложното поле на § 9, ал. 3 ПЗР КСО и съотношението между законова и подзаконова разпоредба е по-неприемливо от социална гледна точка, но то следва от общи правни принципи на тълкуването и правоприлагането.

Решилите да откупят осигурителен стаж по реда на § 9, ал. 3 ПЗР КСО, също внасят осигурителни вноски в размера, определен за фонд “Пенсии”, изчислени върху минималния осигурителен доход за самоосигуряващите се лица, определен със ЗБДОО към датата на внасянето на вноските. Заплащат се осигурителни вноски само за време, за което не е зачетен осигурителен стаж на друго основание.

При откупване на осигурителен стаж по реда на § 9, ал. 3 ПЗР КСО осигурителните вноски могат да бъдат внесени (вж. ал. 4):

- по банков път;
- чрез ежемесечни удрѝжки от отпуснатата пенсия, определени в план за разсрочено плащане.

Когато осигурителните вноски са внесени по банков път, откупеният осигурителен стаж се заверява в удостоверение за зачетен осигурителен стаж – образец УП-16. За издаване на удостоверението в съответното ТП на НОИ се представя платежния документ за внесените вноски. За лицата, живеещи в друга държава, с която Република България има сключен международен договор в областта на социалното осигуряване, удостоверението се издава от ТП на НОИ – София (СУСО) – вж. чл. 45а, ал. 3 НПОС.

При подаване на заявление за пенсиониране обр. УП-1 лицето трябва да заяви желанието си да бъде извършена преценка на недостигащия осигурителен стаж. Преценката се извършва въз основа на представените документи. В тридневен срок от подаване на заявлението на лицето се изпраща уведомително писмо за недостигащия осигурителен стаж. В 7-дневен срок от получаване на уведомителното писмо лицето трябва да представи в съответното ТП на НОИ

удостоверение обр. УП-16 за осигурителния стаж, за който е внесло осигурителни вноски по банков път, или да декларира желанието си за разсрочено плащане на осигурителните вноски за недостигащия му осигурителен стаж за придобиване право на пенсия. Ако в 7-дневен срок лицето не направи това, длъжностното лице, на което е възложено ръководството на пенсионното осигуряване в ТП на НОИ, постановява разпореждане, с което отказва да отпусне исканата пенсия за осигурителен стаж и възраст (чл. 45а, ал. 4-5 НПОС).

При декларирано желание за разсрочено плащане на осигурителните вноски в същия ден се съставя погасителен план. Планът за разсрочване се утвърждава с разпореждане на длъжностното лице в ТП на НОИ, на което е възложено ръководството по пенсионното осигуряване. От 2007 г. периодът на разсроченото плащане е обвързан с годините недостигащ осигурителен стаж. Ако недостигащият осигурителния стаж е до 3 години, периодът на разсрочено плащане може да бъде определен до 5 години. Когато недостигащият осигурителен стаж е от 3 до 5 години, периодът на разсрочено плащане може да бъде до 8 години (§ 9, ал. 4, т. 2 ПЗР КСО). Събирането на дължимите осигурителни вноски става чрез ежемесечни удържки от отпуснатата пенсия, които се извършват служебно от пенсионния орган. Всъщност това е механизмът на прихващането (компенсация) между две насрещни изискуеми и ликвидни задължения. Размерът на месечната погасителна вноска се определя съобразно дължимата сума за погасяване и желанието на лицето за продължителността на погасителния срок, който не може да бъде по-голям от определения в пенсионното разпореждане (чл. 45а, ал. 6, изр. 2 НПОС). [6]

В чл. 45а, ал. 7 НПОС е предвидена възможността след писмено заявление от пенсионера да се направи ново разсрочване на дължимата сума за погасяване на осигурителните вноски за недостигащ осигурителен стаж в по-кратък период. В деня на подаване на заявлението се изготвя нов погасителен план, като удържането на погасителните вноски започва от 1-во число на втория месец, следващ месеца на подаване на заявлението.

Във връзка с прилагането на тази хипотеза са регламентирани и две специални положения. Първото се отнася за момента, в който възниква (се придобива) правото на пенсия. Това е датата на внасянето на осигурителните вноски или от датата на утвърждаване на плана за разсроченото им плащане, в зависимост от избрания ред за заплащане на осигурителните вноски (§ 9, ал. 5 ПЗР КСО). Второто положение е свързано с настъпила смърт на пенсионера преди пълното погасяване на осигурителните вноски съобразно периода на погасителния план за разсрочено плащане. Съгласно чл. 96, ал. 1, т. 1 КСО пенсията се прекратява. В този случай останалите дължими осигурителни вноски според плана за погасяване на задължението не се събират от наследниците на починалия пенсионер. При отпускане на наследствена пенсия за осигурителен стаж и възраст се зачита само времето, за което са внесени осигурителни вноски по утвърдения план за разсрочено плащане (§ 9, ал. 6 ПЗР КСО).

Третата хипотеза на откупуване на осигурителен стаж по § 9, ал. 8 ПЗР КСО

От 1 януари 2007 г. (вж. изменението на § 9, ал. 8 ПЗР КСО с ДВ, бр. 105 от 2006 г.) беше създадена възможност лицата, които са откупили за осигурителен стаж периоди на обучение във висше или полувисше учебно заведение, да внесат и осигурителни вноски по реда на § 9, ал. 3 за разликата до 5 години. В периода 20.12.2005 г. – 31.12.2006 г. лицата, откупили целия период на обучение по реда на § 9, ал. 2, нямаха право да откупят осигурителен стаж и по реда на § 9, ал. 3 ПЗР КСО. [7] Следователно тази трета хипотеза на откупуване на осигурителен стаж съществува като действащо право от началото на 2007 г.

Съгласно § 9, ал. 8 ПЗР КСО, когато са внесени осигурителни вноски от лице, завършило висше или полувисше образование за периоди на обучение му, ако това лице е навършило изискуемата по закон пенсионна възраст, то има право да внесе осигурителни вноски с оглед придобиване на право на пенсия за разликата до недостигащите му 5 години. Видно е, че тази хипотеза е съчетание от първите две. Фактическият състав на това откупуване е следният:

1. лицето е откупило за осигурителен стаж определен или целия период на обучение във висше или полувисше учебно заведение;
2. лицето е навършило възрастта по чл. 68, ал. 1 и 2 КСО;
3. на лицето не му достигат години осигурителен стаж, които са разлика от 5 години и откупения вече осигурителен стаж за период на обучение във висше или полувисше учебно заведение.

И трите предпоставки трябва да са кумулативно дадени, за да възникне правото на откупуване на осигурителен стаж в тази хипотеза.

На практика това означава следното. Лицето е откупило например пълния период на обучение във висше учебно заведение в размер на четири години. Следователно то има право да си откупи още една година и така да придобие пълния изискуем се от закона осигурителен стаж за придобиване на право на ПОСВ. В повече случаи тази хипотеза ще се прилага, именно когато лицето е откупило целия период на обучение във висше или полувисше учебно заведение. Но няма пречка тя да се приложи и когато лицето е откупило част от този период. Това следва от граматическото и логическото тълкуване на действащата редакция на § 9, ал. 8 ПЗР КСО, където се използва изразът „внесени осигурителни вноски за периоди на обучение”, а не „за целия период на обучение” (срв. редакцията на отмененото с ДВ, бр. 105 от 2006 г., в сила от 1.01.2007 г., първо изречение на § 9, ал. 8 ПЗР КСО, където се изискваше откупуване на целия период на обучение). Дали ще откупи още периоди от обучението си по реда на § 9, ал. 2 или ще откупи период по реда на § 9, ал. 3, на практика е все едно, поради това че размерът на дължимите осигурителни вноски е един и същ. Необходимо е обаче лицето да е навършило пенсионна възраст и да не му достигат пет години осигурителен стаж.

Анализираната трета хипотеза за откупуване на осигурителен стаж е приложима само и единствено с оглед придобиване на право на лична ПОСВ по чл. 68, ал. 1 и 2 КСО.

Общи правила

В КСО и НПОС се съдържат и разпоредби, които са относими и за двете (всъщност трите) хипотези на откупуване на осигурителен стаж с оглед придобиване на право на пенсия.

1. Не е допустимо дублиране на осигурителен стаж, който е откупен по реда на § 9, ал. 2 и 3 ПЗР КСО с осигурителен стаж, който е зачетен за такъв на друго основание по КСО. С други думи правилото може да бъде формулирано и така: не е допустимо един и същи времеви период да бъде зачетен за осигурителен стаж на две различни основания. Това изрично е нормирано в § 9, ал. 3, *in fine* ПЗР КСО за тази хипотеза, но то следва по тълкувателен път и за хипотезата по § 9, ал. 2 ПЗР КСО. Изрично за откупуването на осигурителен стаж от лица, завършили висше или полувисше образование, това правило се извлича също по тълкувателен път и от чл. 45, ал. 2 НПОС. Като следствие от това правило настъпват две важни правни последици, когато е налице дублиране на осигурителен стаж: 1. времето, за което са внесени осигурителни вноски за период, по-дълъг от изисквания се за придобиване на право на лична ПОСВ по чл. 68 КСО, не се зачита за осигурителен стаж (вж. изрично чл. 45а, ал. 2, изр. 1 НПОС); и 2. внесените суми за осигурителни вноски за дублирания осигурителен стаж са неоснователно внесени, т.е. недължимо платени и поради това подлежат на възстановяване (вж. чл. 45, ал. 2 и чл. 45а, ал. 2, изр. 2 НПОС).

Когато при издаване на удостоверение обр. УП-16 или когато самото лице установи, че откупеният осигурителен стаж (независимо дали става въпрос за хипотезата по ал. 2 или по ал. 3) се дублира, за дублирания стаж длъжностното лице издава удостоверение обр. КРД-36, в което се документира периодът, за който са внесени осигурителни вноски, но не се зачита за осигурителен стаж, размерът на месечния осигурителен доход, върху който са внесени вноските, и размерът на осигурителната вноска за фонд "Пенсии". При преценка дали е възникнало правото на пенсия също може да се установи, че откупеният осигурителен стаж се дублира (включва периоди) със зачетен стаж на друго основание. В тези случаи в разпореждането за отпускане или отказ на пенсия се посочва периода на дублирания осигурителен стаж. И в двата случая лицата могат да поискат наднесените осигурителни вноски за тези периоди да им бъдат възстановени по реда на чл. 129 ДОПК въз основа на разпореждане, издадено по чл. 98, ал. 1 КСО (чл. 45, ал. 2 и чл. 45а, ал. 2 НПОС).

Когато при преценката за правото на пенсия се установи, че са внесени осигурителни вноски за период, по-дълъг от изисквания се за придобиване на право на лична пенсия, времето, за което са внесени неоснователно осигурителни вноски, се вписва в разпореждането по чл. 98, ал. 1 или чл. 99, ал. 1, т. 1 КСО.

За възстановяване на недължимо внесените осигурителни вноски по § 9, ал. 2 и ал. 3 ПЗР КСО по реда на чл. 129 ДОПК заинтересованите лица подават молба в териториалните дирекции на НАП. В зависимост от конкретния случай, към молбата се прилагат издадените документи от ТП на НОИ:

- удостоверение за периодите, които не се зачитат за осигурителен стаж обр. КРД-36;

- разпореждане, издадено на основание чл. 98, ал. 1 или чл. 99, ал. 1, т. 1 КСО, в което е посочено времето, за което неоснователно са внесени осигурителни вноски и което не се зачита за осигурителен стаж;

- удостоверение за откупения осигурителен стаж обр. УП-16;

- платежен документ за внесените вноски.

2. На основание чл. 46, ал. 2, т. 4 НПОС, времето, за което са внесени осигурителни вноски по реда на § 9, ал. 2 и 3 ПЗР КСО, се зачита за осигурителен стаж, но не се взема предвид при определяне на осигурителния доход, от който се изчислява размерът на пенсията. [8] Предвид сравнително ниския размер на осигурителния доход (базата, върху която се внасят осигурителните вноски) – минималния месечен осигурителен доход, определен за самоосигуряващите се лица, това законово разрешение е благоприятно за пенсионера, защото в противен случай може да се стигне до намаляване на неговия индивидуален коефициент, а оттам и до размера на пенсията му.

3. Откупуването на осигурителен стаж по реда на § 9, ал. 2 и 3 ПЗР КСО се прави само с оглед на придобиване на право на лична пенсия. По този ред не може да се откупува осигурителен стаж, когато такъв е необходим за възникване на право на някакъв друг вид осигурително обезпечение по краткосрочното или дългосрочното ДОО.

4. Осигурителните вноски и в трите хипотези на откупуване на осигурителен стаж са в размера, определен за фонд "Пенсии" на НОИ (§ 9, ал. 9 ПЗР КСО) и се внасят върху минималния месечен осигурителен доход за самоосигуряващите се лица, определен със ЗБДОО към датата на внасяне на вноските. Те са изцяло за сметка на лицата, които искат да се възползват от тази законова възможност.

5. Осигурителен стаж по § 9, ал. 2 и 3 ПЗР КСО може да се закупува до 31 декември 2015 г. [9] Разпоредбите имат ограничени времеви предели на своето правно действие. Поради това, в изпълнение на изискванията на чл. 9, ал. 2 ЗНА и чл. 33-35 от Указ № 883 за прилагане на ЗНА, тези разпоредби са включени в преходните и заключителните разпоредби на кодекса.

Правна същност и значение

Откупуването на осигурителен стаж с оглед придобиване на право на пенсия е изключение от правилото, че осигурителният стаж е времето, през което текущо са правени осигурителни вноски при извършване от осигуреното лице на определена трудова дейност (чл. 9, ал. 1 КСО). То е изключение от основната идея за „парично остойностяване” на осигурителния стаж чрез заплащане на

осигурителни вноски – било изцяло за осигурителя, изцяло за осигуреното лице, или чрез поделянето им в определено съотношение между осигурителя и осигуреното лице. [10]

Същността на откупуването се състои във внасяне на осигурителни вноски от определени категории осигурени лица за съответни периоди от време, за да може това време да им се зачете за осигурителен стаж при пенсиониране. Тъй като целта на това откупуване е лицето да придобие недостигащият му за пенсиониране осигурителен стаж, това означава спрямо лицето да настъпи едната от предпоставките за възникване на правото на лична ПОСВ или на друга пенсия за трудова дейност (в първата хипотеза). На практика се стига до положението да се откупува едно право – субективното материално право на пенсия, чрез една от предпоставките (условията). Тази правна конструкция много прилича на договора за продажба на право. Съгласно чл. 183 от Закона за задълженията и договорите с договора за продажба продавачът се задължава да прехвърли на купувача собствеността на една вещь или друго право срещу цена, която купувачът се задължава да му заплати. Осигурителният орган – НОИ продава на осигуреното лице осигурителен стаж, а осигуреното лице купува (откупува) този стаж срещу заплатените от него осигурителни вноски, т.е. цената на продаденото право. На пръв поглед подобно обяснение на правната същност на т.нар. откупуване на осигурителен стаж изглежда неприемливо, но правната логика води до неговото формиране. Напълно обосновано в правната теория се посочва, че „откупуването” на осигурителен стаж изразява неговото откъсване от корена – упражняване на трудова дейност. То използва утвърденото „парично остойносттаване” на осигурителния стаж чрез плащаните осигурителни парични вноски, което е правилно и го довежда до крайност, като го „комерсиализира”. [11] Следва да се добави, че тази правна конструкция не отговаря и на цялостната философия, както и на социално-правно предназначение на общественото осигуряване.

Т.нар. „откупуване” на осигурителен стаж с неговите сегашни ограничения (кръг на лица, които могат да се ползват от тази възможност; ограниченото времево действие на разпоредбата) има безспорно важно значение за осигурителноправната закрила на осигурените лица и не може да бъде еднозначно отречено. Но то трябва да се въвежда като изключение и да не се разширява неговото приложно поле. [12] То не трябва да се разглежда като средство, с което се разрешава проблема за невъзможността едно лице да се пенсионира поради недостигащ осигурителен стаж. Други следва да бъдат механизмите за това. Например за лицата, които учат във висше училище, за това време те да бъдат осигурявани, като осигурителните вноски се внасят от тях самите, от висшето училище като осигурител, от други лица (напр. родители или бъдещ осигурител, който плаща обучението), от държавата чрез средства от републиканския бюджет. По отношение на втората хипотеза на откупуване, проблемът за недостига на осигурителен стаж всъщност е проблемът за трудовата заетост на лицата в трудоспособна възраст. Ако те нямат „бели петна” в

осигурителния си стаж поради реализация на риска безработица, то тогава няма да се постави въпроса за недостига на осигурителен стаж и възможното му откупуване.

БЕЛЕЖКИ:

[1] За първоначалната редакция на § 9, ал. 2 КСО вж. **Мръчков, В.** – В: Мръчков, В., А. Василев, И. Шотлеков, Е. Мингов. Коментар на Кодекса за задължително обществено осигуряване. С.: ИК „Труд и право“, 2000, с. 559-561.

[2] Предмет на разглеждане пред касационната инстанция е бил отказ на пенсионния орган за отпускане на лична пенсия за инвалидност поради общо заболяване на основание чл. 74, ал. 1 КСО. Мотивът за отказа е, че лицето не е представило доказателства за придобит от него осигурителен стаж от 5 години до датата на инвалидизиране и следователно не отговаря на нормативно установените изисквания за отпускане на пенсия за инвалидност по реда на чл. 74, ал. 1, т. 4 КСО. Спорен по делото е бил въпросът може ли да се зачетат за осигурителен стаж шестте месеца, за които осигуреното лице е внесло осигурителни вноски по реда на § 9, ал. 2 ПЗР КСО, за да отговори на изискването на чл. 74, ал. 1, т. 4 КСО за придобит до датата на инвалидизирането 5 години осигурителен стаж. ВАС е констатирал, че периодът до датата на инвалидизирането включва по-голяма част от времето на обучение по завършената специалност, от който за шест месеца са внесени осигурителни вноски, допълващи другия придобит осигурителен стаж по чл. 74, ал. 1, т. 4 КСО. Обстоятелството, че в издаденото от ТП на НОИ удостоверение шестмесечният период от времето на следване е посочен с начална и крайна дата след инвалидизирането на лицето, не може да бъде основание за незачитане на осигурителния стаж, отговарящ на кумулативно постановените с чл. 74, ал. 1, т. 4 КСО, § 9, ал. 2 ПЗР КСО и чл. 45 НПОС изисквания. По изложените съображения ВАС намира за незаконосъобразен отказът на пенсионния орган да отпусне исканата лична пенсия за инвалидност поради общо заболяване.

[3] Подробни указания за издаването и ползването на удостоверение обр. УП-16 са дадени в т. 16 и 17 от писмо № 91-01-6 от 10.01.2006 г. на ГД „Пенсии“ и ГД „ОВКО“ на НОИ.

[4] Осигурителният орган е отказал отпускане на ПОСВ по реда на § 4, ал. 1 ПЗР КСО поради това, че осигуреното лице не отговаря на изискванията за необходимия брой „точки“ (недостигащ осигурителен стаж) по тази разпоредба. Лицето отговаря на изискванията за възраст и осигурителен стаж от втора категория труд, но сборът от продължителността на осигурителния стаж и възрастта е 98, а не 100, както е предвидено в чл. 68 КСО, поради което е представило документ за внесени осигурителни вноски за недостигащия осигурителен стаж по § 9, ал. 3 ПЗР КСО. При тези факти ВАС правилно е приел

в касационното си решение, че законосъобразно пенсионният орган е отказал отпускането на пенсия при условията на § 4, ал. 1 ПЗР КСО, тъй като осигурителният стаж по § 9, ал. 3 ПЗР КСО се зачита само при придобиване право на ПОСВ по чл. 68 КСО. Този осигурителен стаж е от трета категория и се зачита само във връзка с отпускането на ПОСВ по чл. 68 КСО – вж. чл. 45а НПОС във вр. с § 9, ал. 3 ПЗР КСО. Следователно, не може да бъде отпусната ПОСВ по § 4, ал. 1 във вр. с § 9, ал. 3 ПЗР КСО. В такъв случай правото на пенсия се преценява по условията на § 4, ал. 1 ПЗР КСО, без да се прилага разпоредбата на § 9, ал. 3 ПЗР КСО. При подадено заявление за отпускане на пенсия при условията на § 4, ал. 1 ПЗР КСО не може да се прави преценка на правата по реда § 9, ал. 3 ПЗР КСО.

[5] Становището, изразено в правната теория, че възможността за откупуване на осигурителен стаж по реда на § 9, ал. 3 ПЗР КСО съществува за всички видове неконтрибутивни пенсии, а не само за ПОСВ, е *contra legem* и поради това неправилно. Вж. **Средкова, Кр.** Осигурително право. 2. прераб. и доп. изд. С.: Сиби, 2006, с. 384. Явно авторката е имала предвид всички контрибутивни пенсии, но и това не е вярно, към датата на съобразяване на научното изследване към действащото законодателство – 24 октомври 2006 г. Анализиранията редакция на § 9, ал. 3 ПЗР КСО (неправилно посочена като ал. 2 на същия параграф, където се урежда друга хипотеза) е в сила от 20.12.2005 г. (ДВ, бр. 102 от 2005 г.). С § 9 от ПМС № 127 от 2.06.2006 г. (обн., ДВ, бр. 48 от 13.06.2006 г.) е създаден нов чл. 45а НПОС. Същият се прилага със задна дата от 20.12.2005 г., тъй като е във връзка с изменената от тази дата разпоредба на § 9, ал. 3 ПЗР КСО. Съгласно изричната разпоредба на чл. 45а, ал. 1 НПОС времето, за което са внесени осигурителни вноски на основание § 9, ал. 3 ПЗР КСО, се зачита за осигурителен стаж от трета категория само във връзка с придобиване право на лична ПОСВ по чл. 68 КСО. Но дори и при липсата на тази подзаконова разпоредба, при логическото тълкуване на § 9, ал. 3 ПЗР КСО, към датата на приемането на разпоредбата, следва че тя е приложима единствено по отношение на придобиване право на лична ПОСВ по чл. 68 КСО, най-малкото защото в нея изрично е посочен чл. 68, ал. 1 и 2 КСО, където са уредени предпоставките за придобиване точно на този вид лична пенсия.

[6] Вж. повече за внасянето на осигурителните вноски чрез ежемесечни удържки от отпуснатата пенсия в **Социално осигуряване 2006 година**. Под ред. на Й. Христосков. С.: ИК „Труд и право“, 2006, с. 811-818.

[7] Съгласно отмененото с ДВ, бр. 105 от 2006 г., в сила от 1.01.2007 г., първо изречение на § 9, ал. 8 ПЗР КСО, внасянето на осигурителни вноски по ал. 2 за целия период на обучение изключва упражняването на правото по ал. 3.

[8] Това разрешение е изрично уредено и в чл. 70а, ал. 2, т. 4 КСО във връзка с дохода, от който се изчислява размера на ПОСВ, но само по отношение на хипотезата на откупуване по § 9, ал. 2 ПЗР КСО. Необходимо е законовата разпоредба да бъде допълнена и с другите две хипотези по § 9, ал. 3 и ал. 8 ПЗР

КСО, за да се внесе единство в правната уредба и да не се поставя въпросът за противоречие между подзаконовата и законовата разпоредба.

[9] В първоначалната редакция на § 9, ал. 2 от края на 1999 г., когато се уреждаше само първата хипотеза на откупуване, разпоредбата имаше времево действие до 31 декември 2005 г. С разпоредбата на § 9, ал. 3 (ред. 1999 г.) беше уредена възможността за „откупуване” на осигурителен стаж за студенти, постъпили във висши училища до учебната 1999/2000 г. вкл. Това те можеха да направят, ако в 5-годишен срок от завършване на образованието си в съответното висше училище внесат осигурителните вноски по реда на ал. 2. „Откупуване” на осигурителен стаж не беше предвидено за лица, които в бъдеще – от учебната 2000/2001 г. насетне ще постъпят във висши училища. Така на свой ред се подчертаваше изключителния характер на разрешението по § 9, ал. 2 и 3 ПЗР КСО (ред. 1999 г.) и на цялата конструкция за т.нар. „откупуване” на осигурителен стаж.

[10] Вж. така **Мръчков, В.** Осигурително право. 6. прераб. и доп. изд. С.: Сиби, 2010, с. 156-157.

[11] **Мръчков, В.** Осигурително право. Цит. съч., с. 158.

[12] Пак там.